

Macrofaunanieuwsmail 129, 20 april 2016

Het is voorjaar.

We hebben weer een mooi gevulde uitgave met bijzondere vondsten en andere berichten.

Heb je nieuws, weetjes of vragen,
VOEL JE UITGEDAAGD!

macrofauna@rws.nl

Alle verschenen nummers van de macrofaunanieuwsmail zijn nog te downloaden via de helpdeskwater site. Daarnaast is het mogelijk om vanaf nummer 100 te zoeken op trefwoorden.

<http://www.helpdeskwater.nl/onderwerpen/monitoring/ecologie/macrofaunanieuws>

groeten, Myra Swarte

In dit nummer:

Cursus herinnering.....	2
Determinatiecursus Malacostraca, 13 en 14 oktober	2
Opgaveformulier determinatiecursus Malacostraca	3
Rariteitenkabinet hydrobiologie	4
Leuke vondst van de borstelworm Monopylephorus limosus	5
midden in Rotterdam.....	5
Twee zeldzame soorten in het gebied van HH Stichtse Rijnlanden	6
Stel je voor 1:	9
Stel je voor 2:	9
www-berichten.....	10

Cursus herinnering

Graag wil ik nogmaals de cursus Malacostraca onder jullie aandacht brengen. In deze veranderende wereld is het belangrijk om op de hoogte te blijven van: Nieuwe en invasieve soorten, Aanvullingen en wijzigingen in de literatuur, Veranderende technieken en Bredere ecologisch kennis.

Zo'n cursus geeft je dit alles en nog meer: » Specifieke determinatie kennis, » Handvaten voor het gebruik van literatuur en aanvullingen, » Uitbreiding van en inzicht in eigen kennis, » Waardevolle aanvulling op eigen referentie collectie, » Beeld van soorten buiten je eigen gebied, » Inzicht in soortenrijkdom, » Aanvullende ecologische kennis, en Contacten met collega's in een fijne omgeving. Kortom:

Verbetering van je KWALITEITSNIVEAU

Groeten Myra

Determinatiecursus Malacostraca, 13 en 14 oktober

Beste mensen,

Zoals vanouds organiseren wij komend najaar een 2-daagse determinatiecursus. Dit keer komen de Malacostraca aan bod. Dirk Platvoet zal de cursus leiden. De cursusdata zijn donderdag 13 en vrijdag 14 oktober 2016. De cursus vindt plaats in het Hof van Wageningen, Lawickse Allee 9, 6701 AN te **Wageningen**.

Met enthousiasme is Dirk Platvoet begonnen aan de voorbereidingen van deze cursus. Door zijn jarenlange ervaring met de groep Malacostraca en het geven van determinatiecursussen is hij de aangewezen man voor deze cursus. Dirk heeft beloofd veel referentie materiaal te verzamelen waarbij naast de zoetwatersoorten ook brakwater en exotische soorten aandacht krijgen. Dit materiaal is te gebruiken voor het opbouwen van je eigen referentie collectie. Door de aanpak en opzet van Dirk is de cursus zowel geschikt voor ervaren en beginnende determinandi. Voor beginners komen alle groepen aan bod. Ervaren determinandi kunnen zich meer richten op complexe coupletten binnen groepen of op brakke en voor NI nieuwe soorten. Naast inleidende presentaties over de verschillende groepen wordt zoveel mogelijk tijd besteed aan het determineren.

Tijdens de 1e dag ligt de nadruk op de Amphipoda (vlokreeften). In de avond zal Dirk een aantal video's laten zien die zeker tot een levendige discussie zullen leiden. De 2e dag van de cursus behandelen we de overige groepen van de zoet- en brakwater Malacostraca. In het programma is ruimte om eigen materiaal te laten checken voor een referentiecollectie.

Naast het gebruiken van de bestaande determinatieliteratuur zal in de reader aandacht worden besteed aan de in deze literatuur gebruikte kenmerken, inclusief aanvullingen hierop (bijv. foto's).

De kosten van de cursus bedragen € 825,- per persoon op basis van één overnachting in een 2-persoons-kamer. Het is mogelijk een 1-persoonskamer te boeken tegen een toeslag van € 50,-. Daarnaast is het mogelijk een binoculair (slechts een beperkt aantal beschikbaar) te huren voor een toeslag van € 30,-. De cursuskosten zijn inclusief 1 overnachting op een tweepersoonskamer, onbeperkt koffie en thee, ontbijt (1x), lunch (2x) en avondeten (1x). Alle bedragen zijn exclusief BTW.

Je kunt je voor de cursus opgeven door onderstaand formulier volledig in te vullen en op te sturen naar dorine.dekkers@wur.nl. Op het formulier is het mogelijk een persoonlijke voorkeur voor een kamergenoot aan te geven. Bij onvoldoende deelnemers zal de cursus niet doorgaan.

Na inschrijving ontvang je een bevestiging. Nadere informatie over het programma, de locatie, routebeschrijving en huishoudelijke zaken worden enkele weken voor aanvang van de cursus via de mail toegezonden.

Rariteitenkabinet hydrobiologie

In macrofaunamonsters kom je soms soorten tegen die niet per se in aquatische milieus thuishoren maar je daar wel kan tegenkomen. Het beest dat in het voorjaar van 2015 in de Oude Wetering in Salland werd gevangen is zo'n beest. Vanwege zijn uiterlijk en monsterlijke levenswijze verdient het zeker een plekje in het Rariteitenkabinet hydrobiologie.

Het beest heeft op het eerste gezicht iets weg van een worm. Tijdens de determinatie bleek het al snel iets te zijn wat we nog nooit eerder hadden gezien en met de bekende determinatieliteratuur kwamen we dan ook niet veel verder. Het 9 millimeter lange beest kon door de specifieke bouw haast niet anders dan een parasiet zijn (zie foto's). Door met de zoektermen: parasiet, visziekten, aquatisch, etc. in google-images te zoeken kon het beest op naam worden gebracht. Het bleek een haakworm te zijn (Acantocephala). De naam van de stam is afgeleid van het Grieks en betekent vrij vertaald "stekelhoofd": ακανθος (akanthos - 'stekel') en κεφαλή (kephalè - 'hoofd'). Gezien de levenswijze van deze soort is de vondst van dit (volwassen) exemplaar waarschijnlijk erg bijzonder.

Haakwormen komen algemeen voor in maag- en darmstelsels van ongewervelden, vissen, amfibieën, vogels en zoogdieren. Haakwormen danken hun naam aan het terugplooien van het kopuiteinde waardoor ze het uitzicht van een haak hebben. Ze zijn klein en hebben snijdende monddelen of tanden waarmee ze zich vasthaken aan de darmwand. De eitjes ontwikkelen in de buitenwereld tot larven die oraal opgenomen worden of door de huid van hun gastheer dringen (percutane besmetting) en pas na een reis door het lichaam in de darm belanden. De larven dringen via de huid binnen en vinden hun weg via het hart, vervolgens de longen, de luchtpijp en de slokdarm naar de dunne darm, waar ze zich met bloed en darmweefsel voeden. Ze kunnen behoorlijke infecties in het spijsverteringsstelsel veroorzaken.¹

Rob Heusinkveld

¹ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Haakwormen>

Leuke vondst van de borstelworm *Monopylephorus limosus* midden in Rotterdam.

Pieter Bieren - AQUON

Nadat deze soort nieuw voor Nederland was gevonden en gedocumenteerd door bureau Waardenburg (Macrofaunanieuwsmail 86, 31 augustus 2009), heeft Aquon op 17 augustus 2015 enkele tientallen exemplaren bemonsterd in een vijverpartij te Rotterdam. De locatie ligt in het meetnet van waterschap Hollandse Delta, en midden in het stedelijk gebied van Rotterdam-zuid nabij Ahoy. Tijdens de opname werd weinig watervegetatie waargenomen. De enige voorkomende waterplanten zijn schedefonteinkruid (*Potamogeton pectinatus*) en verschillende soorten eendenkroos (*Lemna*, *Spirodela*).

Habitus en vindplaats van *M. limosus*

Opvallend aan de borstelwormen is het dikke stugge lumbriculidae-achtige uiterlijk wat al voor het prepareren opvalt. De wormen waren alleen in opgekrulde toestand te prepareren. Microscopische kenmerken zijn verder te zien aan de borstels, die lijken op *Lumbriculus variegatus*. Maar gezien aantal borstels (3-6 per bundel) is het toch een soort uit de familie Tubificidae. De soort heeft geen dorsale haarbundels. Kenmerkend is de afwezigheid van een dorsaal tandje op de ventrale borstels van segment 2. Vanaf segment 3 is dit dorsale tandje wel aanwezig bij alle ventrale borstels.

Ventrale borstels op segment 2 (links, zonder dorsaal tandje) en segment 3 (rechts, met dorsaal tandje)

Ondanks een dicht meetnet van locaties waar macrofauna onderzocht wordt, hebben we de soort nog nooit eerder gevonden. Het habitat van de locatie waar *Monopylephorus limosus* is aangetroffen, is echter volop aanwezig in heel Rotterdam en wijde omgeving. Mogelijk is het voorkomen om andere redenen toch erg lokaal gebonden.

Twee zeldzame soorten in het gebied van HH Stichtse Rijnlanden

Wouter Balster en Lidewij Servatius

Haarloze scalpelopduiker (*Rhyacodrilus falciformis*)

Aquon Leiden heeft in het gebied van het Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden de zeer zeldzame borstelworm *Rhyacodrilus falciformis* aangetroffen. Deze soort is gevonden in de Biltse Grift langs de Poortstraat (Griftbrug) te Utrecht op locatie NL14_20325. Deze borstelworm is bekend van locaties met grote kweldruk. Het vermoeden bestaat dat er rond de vindplaats aanzienlijke kweldruk vanuit de Utrechtse Heuvelrug aanwezig is. De locatie is bemonsterd op 21 april 2015. De Biltse Grift is een stadswater in de wijk Witte Vrouwen en ligt in het oostelijk deel van het centrum van de stad Utrecht. Het water is ongeveer tien meter breed en één meter diep. Bomen en struiken langs de oevers beschaduwen de watergang. Er is geen oevervegetatie aanwezig. *Rhyacodrilus falciformis* is gevonden naast de zeldzame mijt *Neumania imitata* en de dansmug *Fleuria lacustris*.

Met dank aan Ton van Haaren voor het bevestigen van de soort.

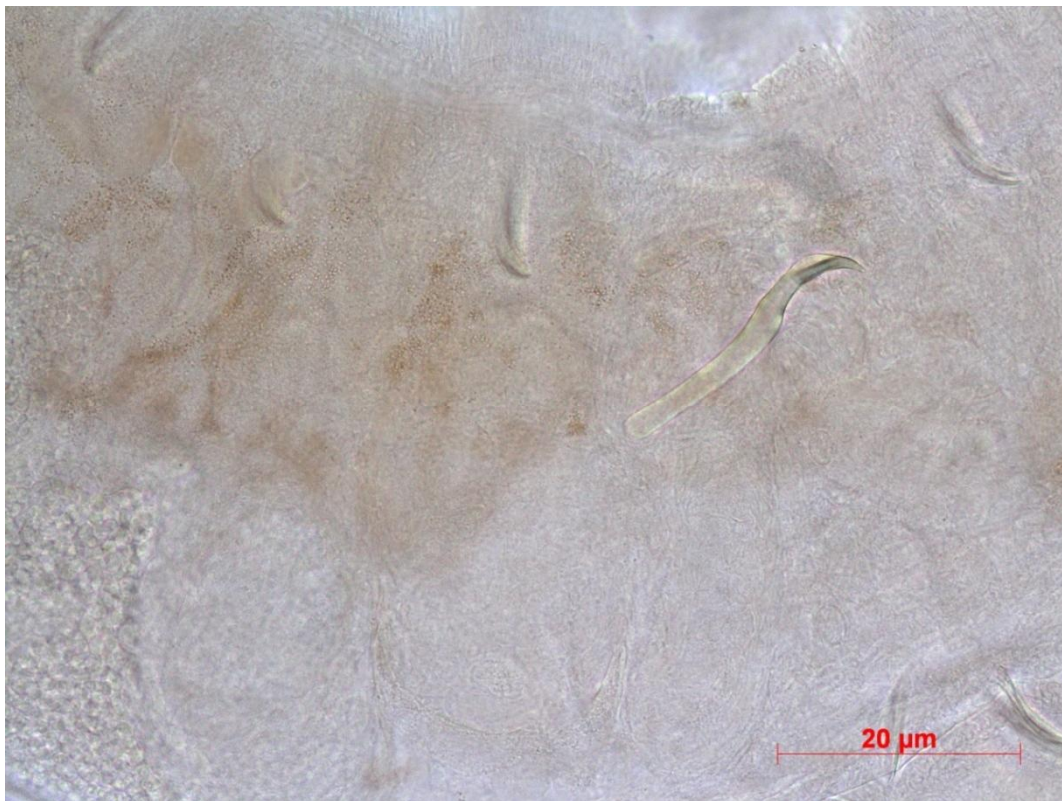

Foto1: Penial chaetae

Foto 1: Locatiefoto NL14_20325

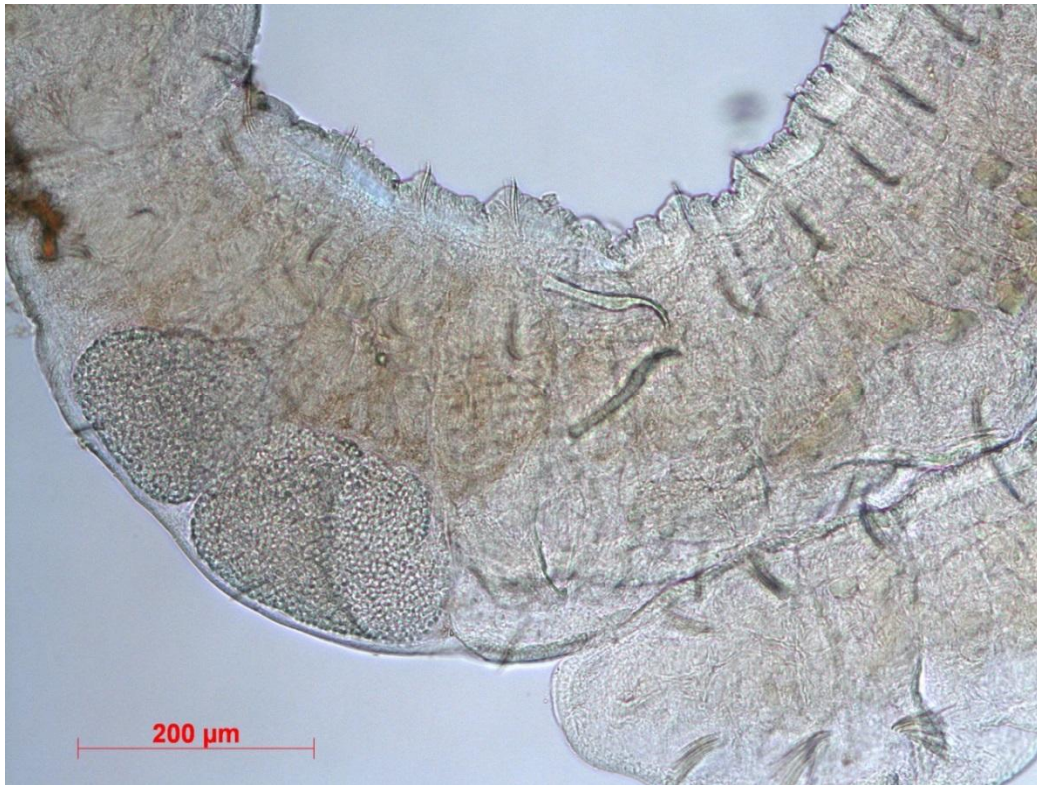

Foto 2: Chaetae in genital area

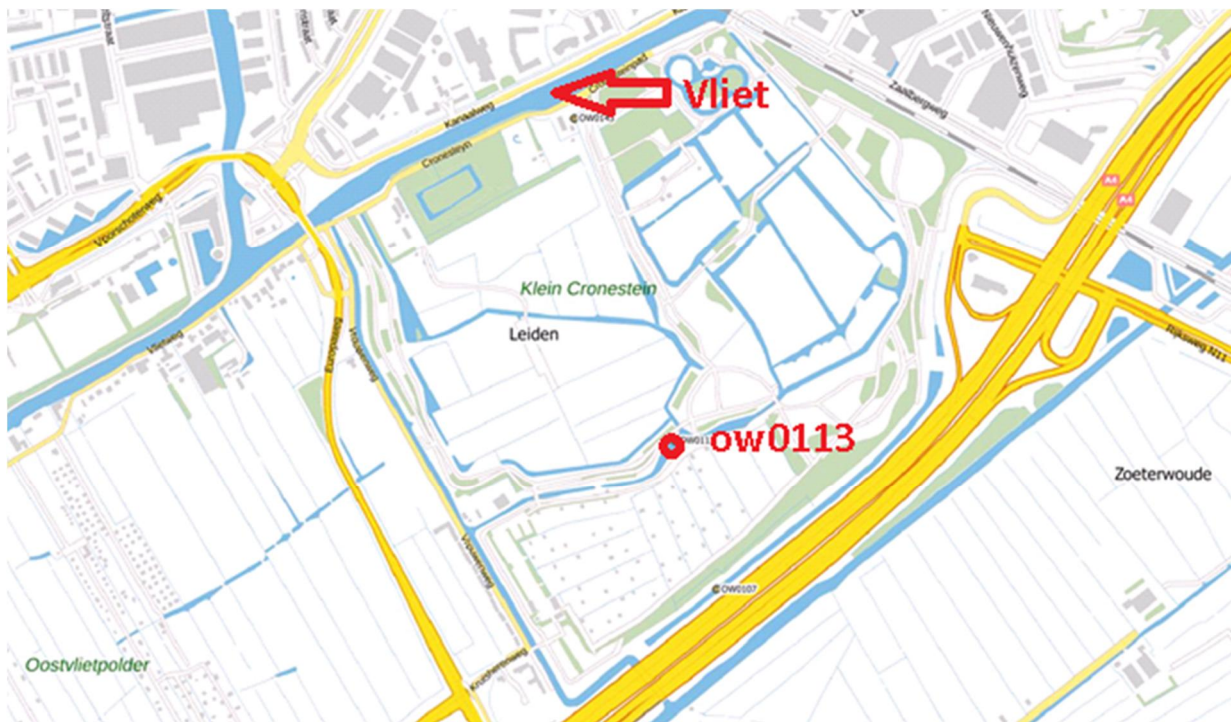
Mystacides azureus

Aquon Leiden heeft in het gebied van het Hoogheemraadschap van Rijnland de kokerjuffer *Mystacides azureus* gevonden. Op zich geen bijzondere soort, maar we vonden hem op een plek waar je hem niet zou verwachten. *Mystacides azureus* is algemeen in stromende wateren. De larve leeft op fijn organisch materiaal en op waterplanten. De determinatietabel geeft aan dat het kokertje van fijne zandkorreltjes is gemaakt met een stokje erlangs. In het kokertje van dit exemplaar is echter geen korreltje zand te ontdekken. Gezien de vindplaats is dit niet gek. Er is gewoonweg geen zand beschikbaar. Het monsterpunt (OW0113, zie kaartje) ligt in een poldersloot bij Leiden in de polderpark Klein Cronestein. Het is een veensloot van 55 cm diep met 2 cm slib op de bodem. Er is wat gele plomp gevonden, maar er was verder geen onderwatervegetatie aanwezig. De macrofaunapopulatie bestaat voor de helft uit de pissebed *Asellus aquaticus*. De kokerjuffer *Agraylea multipunctata* en de vlokreeft *Gammarus pulex* zijn hier ook gevonden. De bemonstering heeft plaatsgevonden op 19 augustus 2015. Mogelijk is *Mystacides azurea* afkomstig uit het nabijgelegen kanaal de Vliet. Dat staat op verschillende plaatsen in verbinding met de sloten in de polder.

Foto 5: Monsterlocatie OW0113

Afbeelding 1: Kaartje van de omgeving

Stel je voor 1:

Rijkswaterstaat
Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Beste lezers,

Vanaf 1 maart ben ik werkzaam bij Rijkswaterstaat, Lelystad als Hydrobiologisch analist.

Na 7,5 jaar met veel plezier gewerkt te hebben bij IMARES Wageningen UR in Den Helder als Mariene benthos analist kwam deze mooie uitdaging voorbij drijven.

Tijdens de periode bij IMARES heb ik gewerkt aan hard en zacht substraat monster uit de Noordzee en Waddenzee. Deels overheidsprojecten (EZ en RWS) en deels marktprojecten (veelal offshore).

Bij Rijkswaterstaat zal ik mij in eerste instantie richten op het mariene macrofauna. Als lab houden we ons bezig met de standaardisatie van bemonstering en analysemethoden, kwaliteitscontroles van de data en de begeleiding van de extern uitgevoerde analyses. We zorgen voor standaard voorschriften, zodat alle bemonsteringen en analyses vergelijkbaar zijn, ongeacht het uitvoerende lab. Nadat alle organismen op naam gebracht zijn komt de data en beestjes naar ons lab toe. Hier kijken we de data na op bijzondere en "rare" waarneming, onder andere ten opzichte van de historie en bekijken waar nodig de beestjes.

Naast alle controles geven we ook inhoudelijk advies aan de RWS projectleiders zodat de vraag (wat willen we weten) en aanbod (de data) overeenkomen.

Groetjes,
Joël Cuperus

Joel.cuperus@rws.nl

Stel je voor 2:

Mijn naam is David Hess en ik heb mijn eigen ecologische adviesbureau Hess Ecologie. Ik ben sinds 2013 afgestudeerd als Toegepast Bioloog aan de HAS Hogeschool in Den Bosch.

Tijdens mijn studie heb ik de focus gelegd op aquatische ecologie en dan met name de macrofauna en ook als kind schepte ik al regelmatig met een netje in water om beestjes te vangen en te herkennen. Ik heb tijdens mijn studie een half jaar stage gelopen bij Waterschap Aa en Maas en een afstudeerproject uitgevoerd bij AQUON Breda. Bij het waterschap heb ik een nulmeting verricht in een akker waar voornemens waren om te gaan bevoelen. Bij mijn afstudeeronderzoek heb ik een protocolanalyse gedaan voor het Handboek Hydrobiologie (deelonderwerpen verstorende elementen, macrofauna en diatomeeën). Na mijn afstuderen heb ik een werkervaringsstage gedaan bij AQUON tiel waarbij de nadruk lag op het determineren. Uiteraard heb ik tijdens deze stage veel geholpen met het bemonsteren en uitzoeken. Als vrijwilliger bij de KNNV insectenwerkgroep draag ik momenteel bij aan een macrofauna onderzoek in de Dongevallei (Tilburg). Ik ben druk bezig meer ervaring op te bouwen met als doel hier in de toekomst betaald werk in te vinden en omdat het gewoon mijn passie is. Ik ben voor mijzelf gestart omdat ik daarmee werkervaring kan opbouwen in het werkveld waar mijn interesses liggen.

Wilt u meer over mij weten, kijk gerust op mijn linkedin profiel en website www.hessecologie.nl

www-berichten

Overgenomen uit Tentakel, nieuws over ongewervelden:

In deze vijftiende editie van **Kijk op Exoten** weer aandacht voor een aantal interessante exoten die al in Nederland aanwezig zijn, of door specialisten de komende jaren verwacht worden.

Met deze informatie verwachten we de kans te vergroten op het tijdig signaleren van dergelijke soorten. We hopen van harte dat u bereid bent de waarnemingen online te melden via Waarneming.nl, Telmee.nl, of -voor de sportvissers- Mijnvismaat.nl.

In dit nummer onder andere de Japanse oester (*Crassostrea gigas*) en een artikel over exotische galwespen in Nederland.

Op de laatste pagina van de nieuwsbrief ziet u hoe u zich ook aan kunt melden.

Kijk op Exoten Nummer 15 is via: http://www.ravon.nl/Portals/0/PDF3/Kijk%20op%20exoten_nr%2015_jan2016_web.pdf te downloaden.

Einde macrofaunanieuwsbrief 129